

לקטון כדי לגדול: מסרים משמעותיים מעולם הצומח לאדם

לפני כעשר שנים, נסענו לחגיגת 'חלאקה' במירון. גזרנו לילד את השערות, התיישבנו להתוועדות חסידית בחיק המשפחה וקרוב לחצות היינו מוכנים לצאת חזרה לראשון לציון, דרך של כשעתיים וחצי. נכנסנו לרכב עיפים אך מרוצים וגילינו שה'קודן' יצא מפעולה. לחצתי על המקשים והם לא הגיבו. הדבר האחרון שהיה לי סבלנות אליו באותו הרגע.

פזרנו את הילדים ברכבי הדודים ואני, אשתי והתינוק נשארנו להמתין לעזרה. אחרי שעתיים הגיע מוסכניק מזרזיר, שקבע כי אינו יכול לעזור וצריך לגרור את הרכב לראשון. עוד שעה חלפה עד שהגיע הגרר ואנחנו יצאנו אחריו במונית למרכז שעלתה לא מעט. בחמש בבוקר הגענו הביתה בקריזה.

בבוקר כשפתחתי את האתר של הבנק, הופתעתי לגלות סכום כסף יפה שנכנס מאיזשהו שירות ממשלתי שהיה חייב לנו החזר משנים קודם וכבר התייאשנו ממנו מזמן. המעבר המפתיע בין הלילה ליום, לימד אותי את מה שרואים פעמים רבות בחיים: **צריך לקטון כדי לגדול**. בשפת הקבלה: "העדר קודם להווייה" ובשפת החסידות: "בין יש ליש צריך להיות אין באמצע".

טיפוס למדרגה גבוהה, מחייב להתנתק מהמקום הקודם ולצעוק שאיננו רוצים בו. אי אפשר לעלות מדרגה ולהישאר מלאים במדרגה הקודמת. רק לאחר שמתרוקנים מצורת החיים הישנה, נעשים כלים לצורת החיים החדשה. זה מסר כביר וחיוני בכל מעגל צמיחה בחיים. אף אחד לא אוהב להתנתק מאזור הנוחות שלו, אבל אי אפשר לגדול בלי להיות פתוחים, משוחררים וגמישים מהנחות יסוד.

כדי להבין זאת היטב, עלינו לשאול את השאלה המתבקשת בערב טו בשבט: מה לאילן ולאדם? מה פתאום אדם חוגג יום הולדת לאילן, בשעה שהאילן הוא הגורם הכי פחות חשוב בטבע? מילא אם היינו חוגגים את יום הולדת החי, שדומה לאדם בפנים רבות. מילא אם היינו חוגגים את יום הולדת ה**תבואה** שאין חיים בלעדיה. אבל האילן?! הוא בסך הכול מייצר פירות לתענוג, שהחיים יהיו תקינים בלעדיהם עם פחות סוכר?

נציג שני רעיונות מיוחדים במינם, שהרבי עסק בהם פעמים רבות. הרעיון השני הוא זה שפתחנו בו, והראשון מיוחד ויקר בפני עצמו: השקיעו בשורשים ולא רק בפירות, כי האדם עץ השדה.

ב. לוח השנה העברי מעניק יחס מיוחד לאילן. אנו מקיפים את כל שנת הצמיחה לאילן ומקיימים מועד קטן הן לציון ראש השנה לאילנות והן לציון תום השנה החקלאית. נתחיל עם יום ההולדת לאילן:

1. משנה ראש השנה א,א: ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים (מלכי ישראל מונים להם מניסן, שאם מלך בשבט או באדר, משהגיע ניסן כלתה לו שנה ומתחילים למנות שנה שנייה) ... באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה (ואין מעשרים למעשה בהמה, בהמות שנולדו אחרי א' אלול ביחד עם אלו שנולדו לפניו). באחד בתשרי ראש השנה לשנים ... בחמשה עשר בשבט ראש השנה לאילן (לעניין מצוות התלויות בארץ).

השנה החקלאית החדשה מתחילה בט"ו בשבט¹. לכן עצים שהוציאו פרי ("חנטה") לפני ט"ו בשבט, כמו אפרסק או שסק שיכולים לצמוח כבר בתחילת החורף, שייכים לשנה הקודמת ואילו הפירות שיחנטו אחרי ט"ו בשבט, שייכים לשנה הבאה.

¹ שני טעמים ליום טו בשבט: רש"י ר"ה יד, ב כותב שבט"ו בשבט הקור פוחת והחנטה מוצאת ולכן אז תחילת הצמיחה החדשה ואילו החנטה המועטה שהייתה קודם, שייכת לשנה הקודמת. 2. בירושלמי ר"ה א, ב מובא כי חולפים ארבעה חודשים מתחילת שנת הגשמים עד שהמים חודרים לשורשי האילן ומרווים אותו. לכן הצמיחה שלפני ט"ו בשבט נעשתה ממי השנה שעברה, ואילו הצמיחה לאחריו שהייתה ארבעה חודשים ממי הגשמים החדשים שירדו מחודש תשרי של שנה זו – שייכת לשנה החדשה.

ההשלכה המעשית לכך היא לעניין מצוות התלויות בארץ. החיים בארץ ישראל הם חיים גבוהים לשם שמים ומחייבים הפרשת מיסים מיוחדים לקב"ה ולעניים. עלינו להפריש תרומה לכהן (בסביבות שני אחוזים וכיום נותנים כמות מזערית), ועוד "מעשר" - עשרה אחוז ללוי. (כיום, רבים לא נותנים מעשר מלא, משום שהלוי אינו יכול להוכיח שהוא צאצא משבט לוי).

בנוסף למעשר ראשון, מצווה להפריש עוד עשרה אחוז מהיבול והוא משתנה בין השנים: בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית של השמיטה, מפרישים "מעשר שני", ואילו בשנים האמצעיות של השמיטה – השלישית והשישית – מפרישים "מעשר עני".

ה"מעשר שני" נלקח לירושלים ואוכלים אותו בקדושה וטהרה. כך נהנים מהיבול החדש מתוך התעוררות רוחנית ובהתוועדות חסידית² בירושלים. ה"מעשר עני", ניתן לעניים בתור חלוקה סוציאלית לחלשים. (כיום אנו טמאים ואיננו יכולים לאכול את ה"מעשר שני" בטהרה ומחללים אותו על פרוטה. בנוגע ל"מעשר עני", יש קרנות שונות שאפשר להיות חבר בהם והם מעבירים לעניים).

כאן ההשלכה המעשית לטו בשבט. ניקח כדוגמה את השנה: שנת תשפ"ד הייתה שנה שנייה לשמיטה ושנת תשפ"ה היא שנה שלישית לשמיטה. לכן פירות השסק שחנטו בתחילת החורף, שייכים לשנה השנייה וצריכים להפריש מהם מעשר שני ואילו אלו שיחנטו אחרי ט"ו בשבט, שייכים לשנה השלישית ויפרישו מהם מעשר עני.

עוד השלכה: אסור לעשר פירות של שנה זו ביחד עם פירות שנה קודמת. לכן, שסק שחנט לפני ט"ו בשבט שייך אל השנה הקודמת ואי אפשר לעשר אותו עם שסק שאיחר לחנט אחרי ט"ו בשבט.

ברטנורא ר"ה שם: ראש השנה לאילן - לעניין מעשר פירות, שאין מעשרים פירות שחנטו קודם ט"ו בשבט עם שחנטו לאחריו. גם לעניין שנה שלישית של שמיטה: אותם שחנטו קודם ט"ו בשבט דנים אותם כפירות של שנה שעברה ומפרישים מעשר שני ומט"ו בשבט ואילך נוהג בהם מעשר עני.

כשם שמצינים את ראש השנה לאילנות, מצינים גם את תום צמיחת שנת האילן. זכור לי שראיתי מהרבי בשם אביו (ואינני מוצא כרגע) כי חמישה עשר באב הוא גם ציון לסיום שנת הצמיחה. הטעם העיקרי לשמחת חמישה עשר באב בסוף גמרא תענית הוא, שאז מניחים את המגל שכורת את העצים. החל מיום זה תש כוחה של חמה ואין העצים מתייבשים יפה וחוששים לתולעים בעצים ולכן מפסיקים לכרות עצים למערכה. יוצא שחוגגים הן את חמישה עשר בשבט, שאז תש כוחו של הקור והצמיחה מואצת והן את חמישה עשר באב, שאז תש כוחה של חמה והצמיחה מאיטה.

עד כאן דיברנו על דינים חקלאיים הנוגעים לצומח וכאן מגיעה ההפתעה. רבותינו קבעו שראש השנה לאילנות הוא גם חג לאדם ואין מתענים בט"ו בשבט ואין אומרים בו תחנון.

תשובת רבנו גרשום מאור הגולה: ציבור שביקשו לגזור תענית שני, חמישי ושני ופגעו בתענית ראשון בט"ו בשבט ... דעתי נוטה שהתענית נדחה לשבוע הבא ואין קובעים תענית בו, שלא מצינו תענית בראש השנה כלל ותנן ארבעה ראשי שנים הם וכיון שכולם נשנו יחד, הדינים שלהם דומים.

שולחן ערוך קלא, ו: נהגו שלא ליפול על פניהם [תחנון] בחמשה עשר באב ובחמשה עשר בשבט.

מעבר לאי אמירת תחנון וקיום תענית, החל מלפני כחמש מאות שנה, אנו מוצאים בקהילות האשכנזים עוד תוספת במנהגי ט"ו בשבט:

מגן אברהם סימן קלא סקט"ז: מנהג האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות (והידרו במיוחד לאכול פירות שהשתבחה בהם ארץ ישראל, התוועדויות תשמה ב/1138)³.

² חסידים אספו כסף לקנות משקה להתוועדות והמתנגדים טענו שמוטב לתת את הכסף לעניים. ענו החסידים כי אכילה בצוואת בקדושה קודמת לעניים והראיה ש"מעשר שני" קודם בשנים ל"מעשר עני".

³ **סדר ט"ו בשבט ומנהגו:** לפני כשלוש מאות שנה. הדפוס הראשון לציון בארץ ישראל, הרב ישראל יעקב אלגזי, קונטרס בשם "פרי עץ הדר" ובו חידוש סדר אכילת פירות ואמירת קטעים מהתנ"ך והזוהר. הוא מביא מר"ח וויטאל שיש שלושים מיני פירות בארץ ישראל. עשרה נאכלים עם הקליפה (ענבים, תאנים, תפוחים וכדומה) והם כנגד עולם הבריאה. עשרה נאכלים בעצמם וזורקים את הגרעין (זיתים, תמרים, משמש

הקשר בין האדם לאילן מתעצם לאור דברי התורה בפרשת שופטים. מדובר שם על ניהול מצור על עיר במהלך מלחמה והתורה מדגישה כי יש לשמור את עצי הפרי ולא להשחית אותם לשם נקמה (כפי שמקובל בעת מלחמה). הנימוק לכך מפתיע:

דברים כ"ט: כי תצור על עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה, לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות – כי האדם עץ השדה!

ובעוד שרש"י קורא את המשפט בתמיהה: "וכי האדם עץ השדה"? וכי העץ צריך לסבול בגלל השיגיונות של האדם שיצא למלחמה? מפרשים אחרים קוראים בסימן קריאה: כן, האדם הוא עץ השדה, ולכן לפגוע בעצים זה כמו לפגוע באדם. (מי שמוריד היום עצים, יוריד מחר אנשים...).

מובא בגמרא כי יש **סכנה לאדם** בכריתת עץ פרי, מסופר (ב"ק צא, ב) על הבן של רבי חנינא שנפטר בטרם עת, ורבי חנינא אמר, שהילד כרת עץ תאנה טרם זמנה. כיון שכך, מקובל להימנע מכריתת עצי פרי⁴ ובמקרה שחייבים לעשות זאת, נהוג למכור את העץ לגוי ולהורות לו שייטע אותו במקום אחר.

והשאלה מתבקשת: מה הסיבה למסיבה ומה הקשר בין האדם והאילן?

האבן עזרא עונה כי חיי האדם תלויים בצומח. כנראה כוונתו היא, שהצומח בכלל, כמו החיטה, הוא חיוני לחיי האדם, בעוד שבשר בעלי החיים הוא רק מותרות. (לכן קראנו שבוע שעבר, שה' קיבל את הדרישה של ישראל ללחם והוריד מן מהשמים, אבל כעס על הדרישה לבשר).

אבן עזרא דברים שם: כי האדם עץ השדה – והטעם כי חיי בן אדם הוא עץ השדה.

אבל זה מחזק את הקושיה: למה חוגגים לאילן ולא להולדת התבואה?⁵

יתירה מכך: מה זה שונה מא' באלול שהוא ראש השנה למעשר בהמה ואיננו חוגגים את הולדת הבהמות? אדרבה, בשר החי חשוב עבור החיים יותר מפירות האילן, ויש גם דמיון רב בין האדם והחי. בעלי החיים הם יצורים נפשיים כמונו, הם באים לעולם בצורה של הולדה ומתים ביציאת הנפש. בעלי החיים הם יצורים רגשיים וניחנו בתכונות חיוניות כמו גבורה, חריצות, בושח ונאמנות, עד שהמליצו חכמינו: "הוי עז כנמר, קל כנשר וגיבור כארי" ויותר מזה אמרו: "אילו לא ניתנה תורה, היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה".

יעקב אבינו עולה מדרגה ומכנה את ילדיו בדימויים של בעלי חיים: "גור אריה יהודה", "יששכר חמור גרם", "נפתלי אילה שלוחה" ודן דומה ל"נחש". וכך אנשים רבים בימינו נקראים בשמות בעלי חיים: אריה, דוב, זאב, ציפורה ודבורה.

מה אפוא עומק הדמיון בין האדם והצומח ובמיוחד האילן?

ג. מסר ראשון: בשנת 1921⁶, העיר תל אביב הצעירה לבשה חג. וינסטון צ'רצ'יל, שר המושבות הבריטי, עמד לבקר בה. ראש עיריית תל אביב, מאיר דיזנגוף, ערך לצ'רצ'יל קבלת פנים נאה

וכו') והם כנגד עולם היצירה ועוד עשרה נאכל הפרי וזורקים את הקליפה (רימונים, אגוזים, שקדים ועוד) והם כנגד עולם העשייה. סדר ט"ו בשבט הוא לאכול מכולם ובכך לתקן את כלל הפירות וכנגדם העולמות העליונים. הרבי הזכיר את המנהג, אך מציין (לקו"ש חל"א/235): "לא ראיתי במדינתנו נוהגים כן".

⁴ **סיפור:** השליח בעיירה לידז באנגליה, הרב אנגלפי, רצה לבנות בית כנסת חדש, אך בשטח המתוכנן עמד עץ סרק עתיק ומחלקת שימור יערות לא אישרה לכרות אותו. השליח כתב לרבי והרבי שאל אם העץ הוא עץ פרי? הוא ענה שלא. למחרת, עברה בעיר סופת הוריקן עצומה שעקרה את העץ ממקומו...

⁵ אולי כוונת האבן עזרא לחיטה שנקראת "עץ" בלשון התורה וחיונית לקיום האדם. כך מובא לגבי אדם הראשון שאכל "מן העץ" ובברכות מ, א ורש"י ר"ה טז, א ד"ה שתי הלחם שמדובר היה ב"חיטה" כי "החיטה מין אילן הוא". ולפי זה מובא בגמרא שם שהעץ נקרא "עץ הדעת", כי "אין התינוק קורא אבא עד שיטעום טעם דגן". אכן מובא בכ"מ שלפני החטא, החיטה צמחה לגובה כעץ והיה קל להוציא ממנה הגרעינים ורק לאחר החטא, התקללה עד ש"בזיעת אפר תאכל לחם". אכן בכתובות ק"א, ב מובא ש"עתידיה חיטה לעת"ל שתיתמר כדקל".

⁶ <https://www.mytelaviv.co.il/index.php?dir=site&page=news&id=3042>

בשדרות רוטשילד מול ביתו וכדי להרשים את האורח, שלח את עובדי העירייה לעקור שורה של עצים מבית הספר מקווה ישראל, ולשתול אותם מול ביתו.

קבלת הפנים הייתה ירוקה וחגיגית, אבל כשהתזמורת החלה לנגן, הקהל הגדול נדחס ללחוץ יד לאורח הנכבד והעצים נטולי השורשים נפלו והשתטחו על הארץ. צ'רצ'יל הפיקח אמר לדיזנגוף משפט אלמותי: "אדוני ראש העיר, **בלי שורשים, שום דבר לא יצמח כאן...**".

חוסנו של האילן תלוי בחוזק **השורשים הנטועים באדמה**. האילן הוא לא מה שרואים בעיניים, הוא יכול להיראות כלפי חוץ חזק ואיתן, להצמיח פירות מתוקים לאלפים ולבלוט למרחוק, אבל כושר העמידות שלו טמון אך ורק בחלק הנסתר, מתחת לאדמה. אם שורשיו בריאים ונטועים עמוק, הוא יחווה שנים קשות של בצורת ומגפות, אבל ישרוד הכול ואחריהן יבואו שנים נהדרות בהן ישוב ויעטה את מעטפת הפרי המפוארת שלו. מנגד, אם שורשיו מתולעים או חתוכים, הקיום שלו הוא אשליה זמנית. הוא לא ישרוד את הקטנה בסערות ורוח קלה תעיף אותו בבושה.

ראיה נהדרת מהתורה: פרשת נח מספרת סיפור מפורסם. במשך חצי שנה היה העולם מכוסה במסות אדירות של מים. ארבעים יום ירד מבול אדיר מהשמיים ואחר כך במשך חמישה חודשים הוצפו מלמטה מעיינות התהום. כמות המים הייתה עצומה כל כך, עד שהם כיסו את ראשי ההרים. אחרי חצי שנה של שטף מים רבים, מצאה התיבה מנוח על הרי אררט ונח שלח את היונה החוצה, לבחון האם תמצא מקום יבש על הארץ להניח רגלה. זה היה סימן שהאדמה החלה להתייבש.

היונה יצאה וחזרה עם עלה זית בפיה. וזה היה סימן כי (המים ירדו מתחת גובה העצים ו)העצים החלו להצמיח עלים חדשים.

כל אחד אמור לשאול איך זה יתכן? כיצד עץ הזית הצמיח כל כך מהר עלים? הרי תחת לחץ מים אדיר כזה, העצים קרסו והתמוטטו והיה עליהם להצמיח עצמם מאפס: לטעת שורשים ולהצמיח גזע וענפים ועד שיצמחו עלים טריים, זה סיפור של חודשים רבים ואולי אפילו שנים רבות?

(הרמב"ן מביא דעה שהמבול לא ירד בארץ ישראל, ולכן היונה הביאה עלה זית מהארץ. דעה נוספת אומרת שהיא הביאה עלה מגן עדן בו לא ירד המבול. אבל מדובר בתירוצים שאינם בדרך הפשט, שהרי התורה אינה רומזת שהמבול דילג על ארץ ישראל. ובוודאי קשה לומר שיונה מורשית להיכנס לגן עדן. מוכרח להיות הסבר פשוט והגיוני המתבקש מתוך הכתובים).

הרבי כותב המצאה נהדרת (ליקוטי שיחות י/33): התורה מדגישה כי העלה היה "זית", למרות שלכאורה אין זה משנה אם היה זית או גפן. אלא באה ליישב את השאלה הזו. התכונה הבולטת של עץ הזית היא כושר ההישרדות שלו. עץ הזית נחשב לאחד העצים העמידים בטבע ויש אומרים **העמיד בטבע**. בגליל ובירושלים יש עצי זית המוערכים בלמעלה מאלפיים שנה, ששרדו רעידות אדמה, שריפות, מגיפות ופגעי טבע. הם זוכרים את בית המקדש השני ואולי הביאו מהם את השמן החדש בחנוכה... יש טוענים כי עץ זית יכול לחיות **כל זמן שמטפלים בו** ובעצם להתקיים **לעולם**, כל עוד מקבל טיפול נכון של גיזום והשקיה.

ראיתי בספרי חקלאות כי סוד נצחיות הזית נובע משתי סיבות: ראשית, הגזע גדל כמו שיח, הוא צומח לרוחב ולא לגובה, ולכן אפשר למצוא עצי זית עתיקים שגזעם רחב כל כך, עד שנדרשים כמה אנשים כדי להקיף את הגזע. עובי הגזע שומר על החוסן שלו. שנית וזה מה שנוגע לענייננו: השורשים מתפשטים לרוחב והם קשים וחזקים, עד שמחלחלים בתוך עומק האדמה ובתוך הסלעים, מה ששומר עליהם לאורך זמן. וכך חוזר הגזע ומתחדש בזכות חוסן השורשים.

היונה של נח, הצליחה למצוא עץ זית אחד, חסון ועקשן, שגזעו ושורשיו שרדו את לחץ המים של המבול (אולי הוא עמד בנקודה גבוהה יותר, שבה לחץ המים היה נמוך). וכך בזמן הקצר שחלף מאז החלה יבושת המים, הוא שב והצמיח עלה טרי ואת העלה הביאה היונה אל נח.

זאת נקודת הדמיון הראשונה בין האדם והעץ, שבגללה נאמר: "כי האדם עץ השדה". גם האדם תלוי לחלוטין בשורשים שלו. מה שקובע את עתידו הוא לא הפירות היפים שמצמיח, אלא **האמונות והתפיסות העמוקות שאינן גלויות לפני השטח, אבל מעצבות ומניעות אותו**.

יש אנשים שהמריאו והשפיעו, אבל הם סובלים מאופי שחצני, גאה ורע, הם חיים בתחושה מופקרת של הכל מותר ואין דין ואין דיין, וברגע של מבחן ממוטטים את הקריירה שבנו בעמל. מנגד, אדם שמתמודד עם קושי ופונה אל המשאבים הפנימיים בנפשו. הוא גדל עם אמונה בהשגחה עליונה של אל-טוב, בכך שהרוע זמני וחולף והאושר הוא נצחי - הוא ישרוד קושי ויהפוך אותו להצלחה.

יוסף הצדיק התמודד עם שני ניסיונות אדירים, אחד מוסרי מול אשת פוטיפר, ואחד אמוני מול העוול וחוסר הצדק המבהיל שנעשה לו, כשהעולם נתפס כמו הפקר מוחלט ואחיו משליכים אותו לתוך עגלת סוחרים ישמעאלים כאילו היה זוג נעליים. אדם אחר היה מתפרק ומתגלגל לטעויות שאין מהן דרך חזרה. אבל יוסף לא מתבלבל. ברגע האמת מול אשת פוטיפר, כשהבגד העליון כבר בידה, הוא נזכר "בדמות דיוקנו של אביו" ויודע מה עליו לעשות. הוא מתעורר ובורח מהבית. כך מול השנאה שהפגינו אחיו, הוא מתחזק באמונה ומצהיר מילים מעוררות השראה: "ואתם חשבתם עלי רעה, אלוקים חשבה לטבה, למען עשה כיום הזה להחית עם רב".

2. אגרות קודש א עמוד רמז: השרש נעלם הוא מעין הרואה, אבל עיקר חיות האילן נמצא בו. עוד זאת, אשר דוקא ע"י השורש עומד האילן על עמדו ואם שרשיו חזקים לא יירא מכל רוחות המנשבות שיעקרו אותו. השרש – היא האמונה, אשר על ידה הוא קשור עם מקום ומקור חיותו, הוא הבורא ית' ואף כשגדל בחכמה תורה ומצות חיותו נמשך לו ע"י אמונתו בד', דתו ותורתו.

השורשים נקלטים בנו בעיקר **בשנים הראשונות**, בהן מעצבים את העצמי שלנו ואת מה שאנחנו. אנחנו לומדים להכיר את אבא ואמא, רוכשים ביטחון עצמי ותפיסה עצמית ומתעצמים עם האמונה בקב"ה. בהמשך, נלבש צורה ונצמיח פירות יפים, אבל הכול תלוי בשורש שנקלט בילדות⁷.

השורשים לא נתפסים בנו באמצעות מילים יפות, אלא באמצעות **ההקרבה ומסירות הנפש של ההורים**. הם נטעמים בנו באמצעים שלא נראים בעיניים ובמה שמעבר למילים. באמצעות השמחה של אבא בלימוד התורה, ההתרגשות של אמא כשמגיע חג והאושר כשילד מצליח בלימודיו.

ט"ו בשבט מזכיר לנו: אל תסמכו על הפירות שהילד מוציא, תשקיעו תשומת לב לשורשים שלו. מכאן נמשיך אל יסוד גדול ומהותי, המובא פעמים רבות בכתבי חב"ד.

ד. הגרעין נרקב בדרך לצמיחה. במקום לפתח את עצמו כדי להצמיח אילן רב פארות, הוא נדרש לוותר על השכבות העוטפות אותו ולהתאחד עם כוח הצומח באדמה. ההסבר עמוק: כדי ליצור דבר גדול הרבה יותר ממנו, הגרעין מוכרח להתרוקן ולהיפתח אל כוח הצמיחה האינסופי. כל עוד שומר הגרעין על עצמו, הוא יצמיח תוצרים **בגודל שלו**, אבל כדי להקים אילן פאר ומיליארדי גרעינים, על הגרעין להקריב את השכבות החיצוניות כדי **להיות גדול כגודל כוח הצמיחה האינסופי**.

הריקבון הוא היסוד לכל תהליך צמיחה בטבע - בצומח, בחי ובמדבר. על הצומח דיברנו, כך אצל החי: לפני שהאפרוח מבשיל בביצה, החלק הפנימי שלה משחיר. מעבר לכך והוא העיקר: אצל האדם.

3. בבא מציעא פה,א: ר' זירא כי סליק לארעא דישאל, צם מאה תעניות כדי שתשתכח ממנו הגמרא הבבלי, כדי שלא תטרוד אותו – **רש"י:** אמוראין שבארץ ישראל לא היו בני מחלוקת ונוחין זה לזה ומיישבין את הטעמים בלא קושיות ופירוין.

מדהים. כמה יהודי מתייגע לנצור במוחו את תורת ה' ואסור לשכוח דבר אחד, ככתוב "השמר לך פן תשכח את ה' אלוך", ואילו רבי זירא שבר את גופו עד שצם מאה ימים! במטרה לשכוח את דרך

⁷ **סיפור:** אחרי מלחמת העולם השנייה, עברו פעילים מסורים [בראשות הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג] בין המנזרים והכנסיות באירופה כדי לאסוף ילדים יהודים שהושארו שם בזמן המלחמה. בחלק מהכנסיות, סירבו המנהלים לשתף עימם פעולה וטענו כי הם אינם יודעים מי ילד יהודי ומי לא. היו כמרים שהציעו בנדיבות מעושה כי הם מוכנים להציג את בפני הפעילים את הילדים והם מוזמנים לזהות את הילדים היהודים. במוחו של אחד הפעילים עלה רעיון. הוא ביקש לכנס את הילדים באולם, ואז התחיל לומר במנגינה איטית ושקטה: "שמע ישראל ה' אלקנו ה' אחד". בתוך רגע, הילדים היהודים זעו ממקומם ונצמדו אליו בכוח. זה הזכיר להם את אבא ואימא, שהיו קוראים איתם את השמע לפני ההליכה לישון. המלחמה הנוראה השכיחה מהילד הכול, אבל לא את קריאת השמע האוהבת של אמא בשנותיו הצעירות.

הלימוד הבבלי ולסגל את דרך הלימוד הירושלמית, שהייתה ישרה וחותרת אל המסקנה.

כאן מלמדת הגמרא את הסוד **למוח יצירתי**. זה אחד הנושאים החשובים כיום בעולם העסקי, איך מסגלים מוח יצירתי ופותרים בעיות בדרך חדשנית ויעילה? העולם מתקדם ללא הרף ושוקל לחסוך זמן ואנרגיה ולכן אחת השאלות המהותיות היא איך פורצים דרך ומפתחים עיניים חדשות?

כדי ללמוד דבר חדש, צריך להתרוקן מהגישות הקודמות. **לחזור ולהיות לוח חלק שלומד מחדש**. אור לא נופל על אור, הוא מתבטל בתוכו ולכן כדי לקלוט אור חדש, מוכרחים לסלק את האור הקודם. מחקרים אומרים כי אנשים יצירתיים הם טיפוסים מוזרים שאינם נטועים בארץ. הם חיים בעולם משלהם, ללא כללי נימוס והרגלים. שכן סוד היצירה הוא בשחרור מתבניות ידועות והיכולת לראות דברים כפי שהם, בעצמותם. בהערה⁸ הובאה דוגמה יפה לכך ועוד דוגמה עכשווית מחברת גוגל⁹.

הבעיה היא, שבדרך מוכרחים לעבור שלב של **כאוס ואיבוד שיווי המשקל**. כאשר מאבדים את הקרקע היציבה וצועדים לארץ לא נודעת, מוכרחים לעבור שלב ביניים של ערפול חושים. שכחנו גישת התלמוד הבבלי, אבל עוד לא קלטנו בעשר כוחות הנפש את גישת הירושלמי ובתווך נוצר ערפל. כל אחד יכול לחוש זאת בעצמו, כשהוא מתייגע להבין דבר חדש, ממאמר חז"ל תמוה ועד להבדיל תרגיל מורכב במתמטיקה: ככל שחודרים לתוך הפרטים, מתרחש פתאום "בלאק אאוט", חושך מוחי שלא מאפשר לראות כלום ולקלוט עוד אינפורמציה.

גרוע מכך: לתוך הערפל עלולים לחדור נחשים ועקרבים שעלולים להסיט מהדרך. ריקנות וספקות פנימיים שמערערים את הרגשת הביטחון. הנביא דניאל מתאר את החוויה המוחית הזו:

דניאל ד, טז: אז דניאל אשר שמו [שהעניק לו המלך היה] בלשצר, השתומם כשעה אחת ורעיניו יבהילוהו. עונה המלך ואומר: החלום ורעיניו אל יבהילך.

הסיפור היה שהמלך בבוכדנצר חלם את חלומו המפורסם שזעזע אותו לחלוטין. הוא ראה פסל ענק, ראשו מזהב, ידיו מכסף, גופו מנחושת ורגליו עשויות חרס ולפתע נזרקה אבן ומוטטה את המבנה כולו. המלך המבוהל תבע מחרטומו לפענח את החלום, אבל כשהוא ניסה לשחזר באוזניהם, פרח החלום מזיכרונו. רק הרגשת האימה נותרה בו. המלך תבע מהם לנחש מה היה החלום וכשלא הצליחו, הוציא את כולם להורג.

הוא הזעיק את דניאל ותבע לגלות את החלום. דניאל התפלל וביקש לחלום אותו בעצמו והוא אכן חווה אותו. ואז מספר הפסוק דבר מוזר: **"השתומם כשעה אחת ורעיניו יבהילוהו"**. אחרי שהחל להתגלות האור, דניאל חווה שממה מוחית, ערפול מוחלט ובתוך הערפול חווה גם בהלה של רעיונות

⁸ לפני כמה שמונים שנה, התפשטה בבתי היולדות במזרח אירופה מחלה חמורה בשם "קדחת הלידה". היא גרמה לתמותה חמורה של שליש מהיולדות. פיליפ זמליוויס, רופא נשים יהודי אוסטרו-הונגרי, ערך מחקר מעמיק והגיע למסקנה שהמחלה נגרמת בשל זיהום חיידקי מדבק העובר מהרופאים לנשים וניתן לצמצם את התפשטותו על ידי שהרופאים יחטאו את ידיהם ומכשיריהם בחומר מחטא. זמליוויס טען כי המגיפה מתפשטת באמצעות סטודנטים לרפואה, שעובדים בנתיחת גופות של מתים ומעבירים מהם זיהום אל החולים, ולכן הכרח לנקוט בחיטוי מקיף.

למרות שתיאוריית זמליוויס צדקה בבירור ותמותת היולדות במחלקה שלו צנחה לאפס, דחו הרופאים בווינה את דבריו בזלזול. הוא פרסם ספר עם התגלית, אך ביקורות צוננות שברו את רוחו. ביולי 1865 הוא סבל מהתמוטטות עצבים, אושפז בבית חולים פסיכיאטרי, ולאחר שנהג באלומות, הוכה על ידי אנשי הצוות ומת. כיום, מיותר לומר, שגרת העבודה בבתי הרפואה היא קיום צוואת זמליוויס.

אבל מה הייתה הסיבה לכך, שהמסד הרפואי כה זלזל בו? הרי הנתונים הברורים היו לטובתו? שכן **אור לא נופל על אור**. אי אפשר לספוג אור חדש, כל עוד תקועים בגישות קדומות. הן ממלאות את הדעה וחוסמות את הראייה. בעוד שזמליוויס שקע בתוך המחקר ובדרך **ביטל ואיין את כל גישותיו הקודמות**, האחרים באו עם הדעות הקדומות ולא מצאו מקום להכניס אור חדש.

⁹ כיום יודעים שהרעיונות הכי טובים נופלים דווקא **כשלא חושבים עליהם**. כלומר, **כשמרתחים מהנושא שעוסקים בו ומאפשרים למוח לקלוט את הדברים מחדש**. חברת גוגל, למשל, העניקה בעבר לעובדיה תכנית שנקראה "עשרים אחוז זמן חופשי". בעשרים אחוז מזמן העבודה הם היו חופשיים לפרויקטים יצירתיים אחרים שאינם קשורים ישירות לפרויקטים עליהם עבדו, שכן הם הבינו שהמוח פועל הכי טוב, במרחק מהנושא עצמו. [עם זאת, גוגל הסתפקה בזמן חופשי ולא דרשה **ביטול והתאיינות מוחלטת** כמו בא פנים. שכן הם מדברים על יצירתיות יש מיש, שהיא בערך ליצירה הקודמת. משא"כ בפנים מדברים על יצירה חדשה לחלוטין, שאי אפשר לעבור מדרגה לדרגה כל עוד נשארים בדרגה הקודמת.

זרים שחדרו לתוכו. בהמשך השתחרר, קלט את האור לפרטיו ופענח את החלום (לפיו מלכות בבל האדירה עתידה להתמוטט ועמה המלוכויות שיבואו אחריה, עד שיבוא אור ה' ויאיר על הארץ).

התוועדיות הרבי מלובביץ' תשי"ט ח"ב/197: כלל ידוע הוא, ש'בין יש ליש - צריך להיות אין באמצע'. משל על זה, מגרעין הנזרע בארץ כדי שיצמח אילן נושא פירות, מאחר שהגרעין והאילן הם באין ערוך זה לזה, צריך להיות תחילה ריקבון הגרעין להיות בבחינת אין, ודווקא עי"ז מעורר את כח הצומח שבארץ. כמו"כ הוא בחי', שהתהוות האפרוח מהביצה הוא עי"י סרחון הביצה. וכמו"כ הוא באדם המדבר, שענינו הוא שכל, ורואים במוחש שבכדי שיומשך שכל חדש מכח המשכיל, צריך להיות תחילה ביטול מציאותו בכל חלקי השכל ... והוא עניין אישתומם כשעה חדא.

כשם שהדברים אמורים בין האדם לעצמו, כך הם בין האדם לזולתו. סוד הצלחת מפעל הוא בהקמת צוות סיעור מוחות, שמפריס זה את זה ומגיעים למסקנות חדשות. אם אדם רוצה ליצור דבר בגודל של עצמו, שיעבוד לבד, אבל אם הוא רוצה להמציא יצירה חובקת עולם שפונה אל קהלים רבים, עליו להקים צוות ולהיות פתוח לדעות חדשות. עלינו להישאר ילדים, סקרנים, פתוחים לשמוע דעה אחרת והבנה שכל שנקשיב ונלמד יותר מניסיונם של אחרים – נצליח יותר.

הדברים נושאים משמעות כפולה ומכופלת במישור הזוגי: השאיפה העמוקה העומדת בבסיס הקשר הוא להפוך להיות אחד. לא לחיות ביחד, לא לעשות מעשים משותפים, אלא להגיע לקשר אינטימי, שפירושו אחדות שלמעלה מיחידות.

הדרך לשם מחייבת לפתוח את עצמי. לוותר על ההרגלים האישיים ולהכיר בקיומו של זולת. לשתוק, להקשיב וללכת לקראת בן או בת הזוג. כמובן, אדם עשוי לחשוש לוותר, מתוך מחשבה כי ויתור הוא חולשה והקרבה היא תבוסה, אבל האמת היא שויתור הוא התחלה של חיבור. 'הקרבה' היא הדרך אל ה'קירבה' והיא המפתח ליצירת חיבור מאוחד, שהוא גדול מכל אחד מאיתנו.

בהערה¹⁰ הובאה תוספת נפלאה ביחס לקשר הזוגי. ועוד¹¹ תוספת בין אדם למקום.

נסיים בנקודה עמוקה: התקופה הייחודית בה נמצאים מעלה תהיות קשות. מצד אחד, אנו מרגישים שדברים גדולים ובלתי רגילים קורים, המסמלים את תהליך הגאולה העומד בפתח. מצד שני, דווקא ברמה הרוחנית ישנה ירידה במאות השנים האחרונות וכל הפרות הקדושות נשחטות. הממסד הדתי מתערער, הסמכות הרוחנית נחלשת ויש צעירים שמוכנים לערער על כל הנחה קדומה.

הרבי הקשה מכיוון נוסף (לקו"ש ב שבת חזון): הרי חלפו אלפיים שנה מחורבן המקדש והיה אפשר לצפות שהעונש ימצא עצמו והחושך ייעלם. תמורת זאת ישנה ירידת הדורות והחושך הולך ומתעבה?

הרבי ענה עם רעיון כביר, שמאריך בו החסיד הדגול רבי הלל מפאריטש: לפני שמתגלה אור גדול, חייב להיות פירוק המוסדות הקיימים. כאשר ה' מחליט לשדרג את הקשר ולהעמיק אותו לרמות

¹⁰ בכך ביארנו בעבר בארוכה את מאמר המשנה בסוף גיטין: "כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות". והתמיהה ידועה: מה אכפת למזבח מזוג שמתגרש? מילא המנורה שמסמלת שלום או הכרובים שמסמלים חיבור זכר ונקבה היו בוכים, אבל המזבח הוא הכלי הכי קשה ותקיף מכל כלי המקדש, הוא רואה חטאים ודם ואיברם שנשרפים ומה לבו מתעורר מול זוג שמפרק ביתו? אלא המזבח בוכה שאנשים אינם מוכנים להקריב. שהם מתקשים לזעזע את אזור הנוחות שלהם כדי ליצור אחד חדש שהוא גדול מכל אחד מהם. המזבח יודע כמה אפשר להרוויח מהקרבה ואדם שמוותר מעט על ההרגלים שלו ושב לקבה והנה הוא הופך מרשע לצדיק שכל שערי שמים פתוחים לפניו.

¹¹ התואר של חג הפסח בתורה הוא "חג המצות". התורה בוחרת מצווה אחת מכלל מצוות החג (פסח, מצה, מרור, איסור חמץ ועוד) ומנציחה על שמו את החג. בכל זאת, עם ישראל הלך למקום אחר ונהג לקרוא לחג – "פסח". התמיהה מתבקשת: מדוע בוחרת התורה בשם "מצות"? ומדוע עם ישראל משנה וקרא "פסח"? הרבי מבאר (לקו"ש ז' 71 ואילך): פסח הוא ה"לידה" של עם ישראל. ה' אסף חבורת עבדים והפך אותם לעמו הנבחר, מקבלי התורה הקדושה. אך כדי לחולל שינוי מופלא כזה, היה על עם ישראל להיות ראשית כל בבחינת "מצה". להיות ענווים, שפלים ומקשיבים לקולו של האלוף, כמו המצה הדקיקה, שאינה תופחת ומתנפחת. אולם תכלית הביטול לא נועדה כדי להשפיל אותם ולהרחיק אותם מעצמם. אלא להיפך, לחבר אותם אל האינוסוף ולצקת אותם מחדש לתבנית של עבדי ה', לאין סופיים כמו האלוקים בעצמו. לכן השלב השני אחרי ה"מצה", הוא חג ה"פסח", מלשון דילוג ופסיחה מהקצה אל הקצה שהפך עם של עבדים לבניו של הקב"ה.

גאולתיות מסוג נעלה לחלוטין, עליו לסלק קודם את כל הקיים. הוא מתרחק אל תוך עצמו כביכול ועוצר את השפע שמאיר בכל רבדי הבריאה. הדבר מוביל למטה לתחושת בדידות ושמוון, לצעקה "א-לי למה עזבתני?" איך נותרתי בחושך הולך?.

במקביל, כאשר האור החדש מתחיל לבצבץ ולהאיר, האדם מעצמו מקיא את האור הישן ומורד בו. האור החדש מרחיב את נפשו והקודם הופך להיות לא רלוונטי.

זה עומק הסיבה לחושך הרוחני המעמיק ערב ימות המשיח: זאת תוצאה כפולה הן מסילוק האור הקודם כדי להאיר אור חדש והן מבצבץ האור החדש שגורם למאוס בתהליכים הישנים. הילדים שלנו חשים זאת ומייחלים לקשר עמוק יותר. הם מורדים במוסדות הישנים, מתוך כוונה למצוא קשר רציני, אמתי ומחייב ולא כפוי המבוסס על ההרגל והשגרה.

מאמר איתא בפסיקתא לרבי הלל מפאריטש פרק כג: ולכן בסוף הגלות הוא תגבורת קליפת האפיקורסות שהוא עניין מלחמת גוג ומגוג [הרוחנית], ומכחישים מציאות אלוקות לגמרי ... ו[אולם] על זה נאמר 'כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', דהיינו לכשיגיע הסתר אלוקות כזה כמו קודם יציאת מצרים בתוקף עול מלכות ועול דרך ארץ ... זהו סימן שהאור חדש דלעתיד כבר נגלה למעלה ולכן נסתלק הגילוי הקודם לגמרי. ו'ענתה תראה' - אראנו נפלאות דסתימא דכל סתימין למטה בראייה חושית, ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה'.

עלינו להרכיב משקפיים חדשות על המשברים הפוקדים את חיינו. זה לא שאחרי משבר מופיע תיקון, אלא להיפך: **התיקון הוא סיבת המשבר**. התיקון נוצר עוד לפני הקושי וכדי לקלוט את הברכה, יוצר הקב"ה קודם את הערפל.

סיפור מתאים לסיום הוא המשל המפורסם שכתב הצדיק רבי נחמן מברסלב, "מעשה ממרור": מעשה בשני קבצנים, יהודי וגוי, שנדדו מעיר לעיר לחפש אוכל. פעם גילה היהודי לגוי כי הערב ליל הסדר ובו אוכלים היהודים מטעמים כמו שלא עולים על השולחן שנה שלמה. צם הגוי כל היום והתכוון לסעודה הנהדרת. נכנסו יחד להתארח אצל עשיר העיר ואמירת ההגדה הולכת ונמשכת והגוי חש שהוא נופל מהרעב. סוף-סוף הגישו את קערת המרור וכל אחת נטל מעט ואכל עם המצה. הגוי היה בטוח שהנה הביאו תבלין יקר שכולם חוסכים בו. הוא העמיס את מלוא הכפית ובלע בשקיקה, אבל החרפות שרפה את הבן הריקה. מתוסכל ומאוכזב קם ממקומו ועזב את הבית.

למחרת פגש את חברו היהודי וצעק "למה רמיתני?". ענה היהודי: "אילו הייתה סבלנות להמתין עוד רגע אחד, היית זוכה לשולחן עורך".

האור הוא סיבת החושך. ההסתר היא תוצאה מהרגש האור ההולך ומבצבץ, ולכן אחרי החושך בא בוודאי האור, 'בוא ויגאלנו בקרוב ממש ויאמר לצרותנו די', כי כבר נחרשה האדמה ונקלט הגשם.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של **שלוחי הרבי ברחבי תבל**

ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

ולעילוי נשמת מרת **אסתר בת יעקב**
ולנחת חסידית מכל יוצאי חלציה